

UDK: 341.67+327
Bibliid 0543-3657, 63 (2012)
God. LXIII, br. 1145, str. 110–126.
Pregledni članak
Primljen: 17. decembar 2012.

*Vladimir TRAPARA*¹

Perspektive nuklearnog razoružanja u svetlu protivrečnih strategija nuklearnih sila

SAŽETAK

Autor analizira savremene strategije nuklearnih sila, u pokušaju da objasni koji činioci uzrokuju protivrečnosti među njima. U ovim protivrečnostima on vidi najveću prepreku za dalje nuklearno razoružanje, a pogotovo za postizanje „nuklearne nule“. Različiti geografski, demografski, ekonomski i politički činioci vode ka sukobljenim političkim ciljevima država, a protivrečni pogledi na ulogu i svrhu nuklearnog oružja počivaju na ovim ciljevima. Dijalog velikih sila o razrešavanju, ili makar ublažavanju sukoba ovih političkih ciljeva, neophodan je korak ka uspešnom nastavku nuklearnog razoružanja.

Ključne reči: nuklearno razoružanje, strategije nuklearnih sila, sukobljeni politički ciljevi, dijalog velikih sila.

Uvod

Ubrzo nakon svoje prve upotrebe u avgustu 1945, nuklearno oružje je iz korena promenilo ugao gledanja na međunarodne odnose. Specifična priroda ovog oružja – ogromna ubojitost, te nediskriminativnost u pogledu uništavanja – trajno je izmenila poimanje vojne strategije kao „primene vojne moći za postizanje političkih ciljeva“.² Masovna razmena nuklearnih

¹ Vladimir Trapara, MSci, istraživač-saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, e-mail: vtrapara@yahoo.com. Rad je rezultat rada na projektu Ministarstva prosvete i nauke, u okviru Programa osnovnih istraživanja za period 2011–2014, pod nazivom Srbija u savremenim međunarodnim odnosima: Strateški pravci razvoja i učvršćivanja položaja Srbije u međunarodnim integrativnim procesima – spoljno politički, međunarodni ekonomski, pravni i bezbednosni aspekti.

² Dragan R. Simić, *Svetska politika*, Fakultet političkih nauka, Čigoja štampa, Beograd, 2009, str. 177.

projektila između sila koje ih poseduju dovela bi do uništenja obeju strana (potencijalno i celog čovečanstva), pa bi time upotreba ovog oružja bila nesrazmerna u odnosu na bilo koji zacrtani politički cilj. Ipak, sama činjenica da ono postoji navela je države koje ga poseduju da predvide i različite svrhe za koje bi ovo oružje služilo, tj. da prilagode svoje strateško mišljenje nuklearnom dobu. U vreme dok je trajao hladni rat, odnosi supersila, time i međunarodni odnosi uopšte, bili su preovlađujuće podređeni nuklearnoj logici. Ogroman, i u toku čitavog ovog perioda rastući broj nuklearnih bojnih glava na obe strane, učinio je sigurno uzajamno uništenje (mutually assured destruction – MAD) dominantnom doktrinom, pa se u srži strategija nuklearnih sila našlo odvratanje (deterrence). Ono se zasniva na pretnji drugoj strani da će se suočiti sa nuklearnom odmazdom ukoliko bude prešla određenu crtu koju prva strana smatra ugrožavanjem svog vitalnog interesa. U situaciji kada obe strane poseduju odgovarajući broj bojnih glava, do njihove upotrebe u praksi i ne dolazi, jer strane mogu uverljivo da zaprete jedna drugoj da će pretrpeti neprihvatljiv nivo razaranja u slučaju da prve posegnu za ovim sredstvom. Međutim, svojevrsna stabilnost koju je odvratanje donelo, nije sprečila supersile da u praksi predvide brojne mogućnosti upotrebe nuklearnog oružja u ratu, te da ih unesu u svoje strategije. Kraj hladnog rata i bipolarnog sistema, te proliferacija nuklearnog naoružanja na nekoliko novih država, unapredili su značaj razmatranja pitanja za šta sve nuklearno oružje može da služi i na osnovu čega države odlučuju o tome. Praksa pokazuje protivrečnosti u pogledu strategija postojećih nuklearnih sila, te svrhe za koju bi nuklearno oružje moglo da posluži potencijalnim novim članicama nuklearnog kluba.

Osim proliferacije i ogoljavanja protivrečnosti u strategijama nuklearnih sila, kraj hladnog rata doneo je i napredak na polju eliminacije postojećeg nuklearnog oružja, tj. nuklearnog razoružanja, u čemu prednjače dve najveće nuklearne sile – SAD i Rusija. U poslednjih četvrt veka, one su potpisale, ratifikovale i sprovode niz bilateralnih ugovora sa tom namenom. Ovaj proces započeo je 1987. godine, zaključenjem Sporazuma o snagama srednjeg dometa u Evropi (INF), kojim su zabranjeni projektili srednjeg dometa u Evropi. Kasnije se zaključuje niz sporazuma o smanjenju strateškog naoružanja: START I (1991), START II (1993, Rusija se povukla iz njega 2002, zamenjen SORT-om), SORT (2002) i konačno, Novi START (2010, naslednik START-a I, a zamenjuje SORT). Pored ovih sporazuma SAD i Rusije, nuklearne sile su u posthladnoratovskom periodu vršile i jednostrano razoružanje, tako da je ukupan broj bojnih glava u svetu drastično smanjen u odnosu na vrhunac sredinom osamdesetih (preko 70 hiljada različitih bojnih glava), a i dalje se smanjuje – u 2009. je po procenama iznosio 23360.³ Uz ove ugovore, SAD i Rusija su čvrsto privržene Sporazumu o neproliferaciji (NPT) iz 1968. i čine napore na

³ Robert S. Norris, Hans M. Kristensen, "Nuclear Notebook: Worldwide Deployments of Nuclear Weapons 2009", *Bulletin of Atomic Scientists*, November/December 2009, Vol. 65, No. 6, p. 86.

sprečavanju širenja nuklearnog oružja na države koje ga trenutno ne poseduju. Trend ka razoružanju je aktuelizovao ideju potpune eliminacije nuklearnog oružja iz međunarodnih odnosa – ideju o nuklearnoj nuli. U decembru 2008. u Parizu je osnovan međunarodni pokret „Globalna nula“, na sastanku preko stotinu lidera iz raznih država sveta, i trenutno okuplja preko tri stotine političkih, vojnih, poslovnih, verskih i građanskih lidera, kao i na stotine hiljada građana ujedinjenih oko ideje postepene eliminacije nuklearnog oružja.⁴ Ovaj pokret verbalno su podržala i tako značajna imena kao što su američki predsednik Barak Obama, ruski predsednik Dimitrij Medvedev i generalni sekretar UN Ban Ki Mun. U svom praškom govoru iz aprila 2009, Obama je cilj potpunog nuklearnog razoružanja čak uzdigao na nivo zvanične politike svoje zemlje.⁵

Cilj ovog rada je da utvrdimo kakve su perspektive daljeg nuklearnog razoružanja u svetlu protivrečnih strategija nuklearnih sila. To ćemo uraditi tako što ćemo da načinimo pregled tih strategija i pokušamo da objasnimo otkud te protivrečnosti, tj. koji to činioци deluju na države i opredeljuju ih da usvoje ova ili ona rešenja u pogledu određivanja svrhe svojih nuklearnih arsenala, te da se različito postavljaju prema procesu nuklearnog razoružanja? Odatle ćemo moći da zaključimo šta je potrebno da bi se prevazišle ove protivrečnosti i dalje nuklearno razoružanje bilo uspešno.

Nuklearne strategije

Teorija je predvidela nekoliko mogućih načina upotrebe nuklearnog oružja. Pored odvracanja, koje je dominantni vid pasivnog očuvanja *statusa quo*, a sledeći podelu koju je načinio Tomas Šeling (Thomas Schelling) kada je u pitanju oružje uopšte, mogu se izdvojiti još četiri načina: odbrana (defence) – aktivan vid očuvanja *statusa quo*, putem oružanog suprotstavljanja protivničkim vojnim snagama; pasivna prinuda (passive compellence) – pasivni način izmene *statusa quo*, pretnjom oružjem u slučaju da protivnik ne ispuni uslove koje smo mu postavili; aktivna prinuda (active compellence) – aktivni način izmene *statusa quo*, upotrebom oružja dok protivnik ne ispuni naše uslove; konačno, napadom (offensive) – upotrebom oružja protiv vojnih snaga da bi se njihov otpor oslabio i

⁴ Internet sajt pokreta „Globalna nula“: <http://www.globalzero.org/> 05/09/2011.

⁵ „...jasno i sa ubeđenjem izražavam američku posvećenost traganju za mirom i bezbednošću sveta bez nuklearnog oružja. Nisam naivan. Ovaj cilj neće se brzo postići – možda ne za mog života... Prvo, Sjedinjene Države će preduzeti konkretne mere ka svetu bez nuklearnog oružja. Da bismo stavili tačku na hladnoratovsko razmišljanje, smanjićemo ulogu nuklearnog oružja u našoj strategiji nacionalne bezbednosti i zauzeti se kod drugih da učine isto... Osnovna ponuda je razumna: države sa nuklearnim oružjem će se kretati ka razoružanju, države bez nuklearnog oružja ih neće sticati, a sve države mogu imati pristup nuklearnoj energiji u miroljubive svrhe...“ http://www.huffingtonpost.com/2009/04/05/obama-prague-speech-on-nu_n_183219.html 05/09/2011.

nametnula politička volja.⁶ Kada država donosi odluku o svojoj nuklearnoj strategiji, ona najpre mora da odgovori na pitanje da li će joj nuklearno oružje služiti isključivo za odvracanje, ili će predvideti i druge vidove upotrebe ovog oružja. Ako se odluči isključivo za odvracanje, treba da odgovori na pitanje da li će nuklearnim oružjem odvracati isključivo nuklearni napad, ili će predvideti korišćenje ovog oružja i u slučaju većeg konvencionalnog napada, kao i da li će odvracanjem štititi samo sebe, ili će štititi i svoje saveznike (prošireno odvracanje – extended deterrence). Polazeći od ovog kriterijuma, nuklearne strategije možemo da podelimo u dve grupe: one koje predviđaju upotrebu nuklearnog oružja jedino za odvracanje nuklearnog napada na sopstvenu teritoriju; sve ostale, koje predviđaju i druge mogućnosti – od odvracanja većeg konvencionalnog napada, preko proširenog odvracanja, do pasivne prinude. Prva grupa strategija zasniva se na „ne upotrebi prvi“ (no first use) doktrini; ovaj naziv se koristi da bi se podvukla namera države da nuklearno oružje upotrebi isključivo u slučaju da njenu teritoriju neko prvi napadne istim; da bi odvracanje bilo uverljivo, zaprećena je strateška odmazda po gradovima protivnika (countervalue), pri čemu se smatra da su za istu dovoljne minimalne snage drugog udara (second strike capability – sposobnost da se podnese napad protivnika i sačuva dovoljno snaga za protivnapad). Ovu doktrinu usvajaju one države koje smatraju da mogu da se pouzdaju u svoje konvencionalne kapacitete radi odgovora na konvencionalni napad, pri čemu isključuju prošireno odvracanje. Druga grupa strategija zasniva se na predviđanju različitih povoda za prvu upotrebu nuklearnog oružja, a usvajaju ih one države koje smatraju da ne mogu da se oslone na svoje konvencionalne kapacitete u slučaju egzistencijalne pretnje, ili se služe proširenim odvracanjem, ili pak imaju revizionističke ciljeve. Ovim državama minimalne snage drugog udara po pravilu nisu dovoljne, pa nastoje da svoje nuklearne arsenale i u kvantitativnom i u kvalitativnom smislu prilagode predviđenim mogućnostima upotrebe. Ovo ćemo pokazati na pojedinačnim primerima strategija nuklearnih sila.

Američki izbor

Sjedinjene Države su danas najmoćnija država sveta, kako u pogledu resursa za vođenje rata, tako i u pogledu uticaja na druge aktere, koji ostvaruju na različite načine. „Velika strategija“ koju SAD posle hladnog rata ispunjavaju jeste prevashodno strategija prvenstva, tj. nastojanje da se na krilima nesrazmerne koncentracije moći u odnosu na druge aktere uspostavi dominacija nad međunarodnim sistemom.⁷ Ovo bi se delom

⁶ Navedeno prema: Carmel Davis, „An Introduction to Nuclear Strategy and Small Nuclear Powers: Using North Korea as a Case“, *Defence Studies*, Vol. 9, No. 1, March 2009, pp. 96-97.

⁷ O velikoj strategiji prvenstva (primacy) i drugim izborima velike strategije SAD, videti: Barry R. Posen, Andrew L. Ross, „Competing Visions for U.S. Grand Strategy“, *International Security*, Vol. 21, No. 3, Winter 1996-1997, pp. 5-53.

moglo objasniti delovanjem sistemskih iskušenja (vodeći položaj u međunarodnom sistemu baca silu koja ga poseduje u iskušenje da stvori svetsku imperiju), a delom nizom unutrašnjih činilaca (delovanjem različitih grupa i lobija čiji partikularni interesi i/ili ideološka shvatanja upućuju na to da SAD ne treba da brinu isključivo o svom nacionalnom interesu, već da se upuste u projekat stvaranja svetske vlade). Ništa što se dešava u ma kom delu sveta, ne može da ostane izvan polja američkog interesovanja, a to uvek podrazumeva i mogućnost vojne intervencije. Ovo je doduše bio slučaj i u periodu hladnog rata, no u pogledu činilaca koji utiču na strategiju upotrebe vojnih sredstava u spoljnopolitičke svrhe, situacija se od tada bitno promenila. Hladnim ratom dominirala je nuklearna opasnost i logika odvracanja, budući da se naspram SAD nalazio moćan Sovjetski Savez, koji je osim pariteta u nuklearnim snagama sa SAD, predstavljao i impresivnu konvencionalnu i ideološku pretnju. U posthladnoratovskom periodu još uvek ne postoji država koja Amerikancima može da parira bilo po pitanju sposobnosti za vođenje konvencionalnog rata, bilo u pogledu ideološke privlačnosti za sticanje saveznika. Stoga se elita SAD suočila s mogućnošću izbora – hoće li se u izmenjenim posthladnoratovskim okolnostima uopšte oslanjati na nuklearno oružje kao spoljnopolitičko sredstvo i, ako hoće, da li će predvideti drugačije oblike njegove upotrebe u odnosu na hladnoratovske, prilagođene novoj situaciji?

Svest o nadmoći u drugim vidovima naoružanja i nevojnim spoljnopolitičkim sredstvima nad ostatkom sveta je u značajnoj meri prisutna kod aktuelne američke spoljnopolitičke elite. Otuda i ne čudi da je predsednik Barak Obama otvoreno istupio s idejom o nuklearnoj nuli. U nenuklearnom svetu, ne bi postojalo snažno sredstvo za odvracanje SAD, te bi njihova dominacija u drugim domenima došla do izražaja. No, u pomenutom praškom govoru iz 2009, Obama se ni za trenutak nije udaljio od realnosti, koja podrazumeva da u svetu postoje i druge države različitih imperativa, koje se neće tek tako odreći svojih nuklearnih arsenala, odnosno namere da ih izgrade, pa je zato i konstatovao da se cilj – svet bez nuklearnog oružja – možda neće ostvariti za njegovog života, i dodao: „Nemojte pogrešno da shvatite: dogod ovo oružje bude postojalo, Sjedinjene Države će zadržati siguran, bezbedan i efikasan arsenal da bi odvratile bilo kog protivnika i garantovale istu odbranu svojim saveznicima...“⁸ Obama nije prvi Amerikanac koji je izašao u javnost s idejom nuklearne nule. Zapravo je još Ronald Regan pozvao na eliminaciju nuklearnog oružja, a osnivanju pokreta „Globalna nula“ neposredno je prethodio jedan članak, koji su objavila četvorica uglednih bivših članova administracije, Šulc, Peri, Kisindžer i Nan. Oni su konstatovali da je uloga odvracanja koju je nuklearno oružje odigralo za vreme hladnog rata, u međuvremenu zastarela, te da je danas ovo oružje vrlo opasno sredstvo za

⁸ http://www.huffingtonpost.com/2009/04/05/obama-prague-speech-on-nu_n_183219.html 05/09/2011.

tu svrhu. Ovi autori čak ističu moralno nasleđe SAD kao osnov da one predvode svet i u nuklearnom razoružanju.⁹

Nakon Nuklearnog samita u Vašingtonu aprila 2010,¹⁰ američki Departman odbrane usvojio je novu nuklearnu strategiju - „Nuclear Posture Review“. Kao osnovni ciljevi nuklearne politike SAD, u njoj se navode: sprečavanje nuklearne proliferacije i nuklearnog terorizma; smanjenje uloge nuklearnog oružja u američkoj bezbednosnoj strategiji; održavanje strateškog odvraćanja i stabilnosti na smanjenom nivou nuklearne sile; jačanje regionalnog odvraćanja i uveravanje američkih saveznika i partnera; održavanje sigurnog, bezbednog i efikasnog nuklearnog arsenala.¹¹ SAD stavljaju naglasak na nove pretnje (proliferacija, terorizam) u odnosu na tradicionalne pretnje velikih nuklearnih sila, a drže se i koncepta proširenog odvraćanja: „Od kraja hladnog rata, strateška situacija se promenila na fundamentalan način. Sa dolaskom američke konvencionalne vojne premoći... uloga američkog nuklearnog oružja u odvraćanju nenuklearnih napada... značajno je opala... Sjedinjene Države žele da naglase da bi razmotrile upotrebu sile samo u ekstremnim okolnostima, da bi branile vitalne interese SAD, ili svojih saveznika i partnera“.¹² Pošto SAD ne predviđaju egzistencijalnu konvencionalnu pretnju svojoj teritoriji (usled geografske odvojenosti i posedovanja nadmoćnih konvencionalnih snaga), one i ne pridaju značaj upotrebi nuklearnog oružja za odvraćanje takve pretnje, mimo proširenog odvraćanja.¹³ No, šta su to „ekstremne okolnosti“ i na koji način SAD u njima nameravaju da upotrebe nuklearno oružje, u dokumentu se ne precizira; ovakva formulacija, osim što nam govori da SAD ne usvajaju pravilo „ne upotrebi prvi“¹⁴ (tj. odgovorile bi nuklearnim oružjem na egzistencijalnu konvencionalnu pretnju svojim saveznicima u Evropi, istočnoj Aziji i na Bliskom istoku), otvara i mogućnost upotrebe nuklearnog oružja u obliku pasivne prinude, pa i preventivne akcije (protiv potencijalnih nuklearnih kapaciteta neke od „otpadničkih država“). Ne treba zaboraviti i stalno prisutnu američku ideju o izgradnji efikasnog

⁹ George P. Shultz, William J. Perry, Henry A. Kissinger, Sam Nunn, „A World Free of Nuclear Weapons“, *The Wall Street Journal*, January 4, 2007, page A15.

¹⁰ O Samitu i njegovim odlukama, videti: <http://fpc.state.gov/documents/organization/140352.pdf> 05/09/2011.

¹¹ <http://www.defense.gov/npr/docs/2010%20nuclear%20posture%20review%20report.pdf> 05/09/2011, p. III.

¹² Ibid, pp. viii-ix.

¹³ Christopher P. Twomey, „Asia's Complex Strategic Environment: Nuclear Multipolarity and Other Dangers“, op. cit., p. 68.

¹⁴ Sve su prisutnija mišljenja po kojim bi za današnje SAD usvajanje doktrine „ne upotrebi prvi“ bilo najbolje rešenje, jer u posthladnoratovskom periodu ne postoji nijedan opravdan razlog zbog koga bi Amerikanci zadržali pravo da prvi upotrebe nuklearke. Videti: Michael S. Gerson, „No First Use - The Next Step for U.S. Nuclear Policy“, *International Security*, Vol. 35, No. 2, Fall 2010, pp. 7-47.

antinuklearnog štita, čiji je cilj da nuklearno oružje drugih aktera učini neupotrebljivim, a u isto vreme im upućuje izazov da uvećavaju i tehnološki unapređuju sopstvene nuklearne kapacitete.

Kao država koja uz Rusiju poseduje najveći broj nuklearnih bojevih glava i nosača, od SAD se očekuje da budu predvodnik na putu nuklearnog razoružanja. U pomenutom dokumentu se kaže da će dalje smanjenje nuklearnog arsenala zavisi od spremnosti Rusije da u tome učestvuje, što podrazumeva i smanjenje njenog taktičkog oružja – tipa nuklearnog naoružanja u kome Rusija ima značajnu prednost nad SAD.¹⁵ Ovo zahteva da se pozabavimo ruskom nuklearnom strategijom.

Ruski imperativ

Rusija je danas država sa najvećim brojem što strateških, što taktičkih nuklearnih bojevih glava i, kao i SAD, poseduje najraznovrsnije i tehnološki najnaprednije nosače. Za razliku od SAD, koje zahvaljujući geografskoj izolovanosti, konvencionalnoj nadmoći, broju i značaju saveznika i ideološkoj privlačnosti, imaju mogućnost izbora nuklearne strategije, Rusija takvog izbora nema. Suočena sa moćnim NATO snagama na zapadnim granicama, mnogoljudnom i ekonomski dinamičnom Kinom naspram retko naseljenog Sibira i ruskog Dalekog istoka, nestabilnim islamskim svetom na jugu i bezbednosnim problemima na postsovjetskom prostoru (pa i na sopstvenoj teritoriji), Rusija ima imperativ održavanja jakog nuklearnog arsenala koji bi odvratio potencijalne neprijatelje od ponavljanja u istoriji nebrojeno puta i sa istoka i sa zapada vršene invazije, pustošenja i podele ruske teritorije. Odvraćanje kako nuklearnog, tako i konvencionalnog napada koji bi zapretio samom postojanju države, srž je ruske nuklearne strategije, što je dobilo izraz i u najnovijoj ruskoj vojnoj doktrini, koja predviđa i prošireno odvrćanje, tj. zaštitu ruskih saveznika.¹⁶ Struktura ruskih nuklearnih snaga i briga za njihovu neranjivost pokazuju da će Rusija najverovatnije nastaviti da se drži koncepta lansiranja na upozorenje (launch on warning – koncept po kome se ne čeka podnošenje prvog napada, već protivnapad otpočinje dok su protivnički projektili još uvek u letu), pre nego koncepta drugog udara.¹⁷

Naravno da to ne znači da je Rusija protiv nuklearnog razoružanja; štaviše, u saradnji sa SAD dala je nemerljiv doprinos istom, zaključno sa potpisivanjem i ratifikacijom Novog START-a. Niz ruskih bivših i sadašnjih političkih lidera su članovi pokreta „Globalna nula“, a sam predsednik Medvedev je u više navrata izrazio podršku tom pokretu, pa i u izjavi koju je poslao Drugom

¹⁵ <http://www.defense.gov/npr/docs/2010%20nuclear%20posture%20review%20report.pdf> 05/09/2011, p. xi

¹⁶ Videti: *The Military Doctrine of the Russian Federation*, Internet: http://merln.ndu.edu/whitepapers/Russia2010_English.pdf 05/09/2011.

¹⁷ Videti: Dmitri Trenin, „Russia's Nuclear Policy in the 21st Century Environment“, Ifri Security Studies Department, Autumn 2005, p. 18, Internet, http://ifri.org/files/Securite_defense/prolif_paper_Trenin.pdf 05/09/2011.

samitu pokreta u februaru 2010. Obratimo, međutim, pažnju na formulaciju jedne rečenice iz te izjave: „Radi se o sveobuhvatnoj dugoročnoj strategiji uravnoteženog i korak po korak smanjenja nuklearnih arsenala pod uslovima jednake bezbednosti za sve“.¹⁸ Dakle, razoružanje da, ali ne po svaku cenu, već pod uslovom jednake bezbednosti za sve. „Jednaka bezbednost za sve“ podrazumeva uspostavljanje režima sveobuhvatne i nedeljive bezbednosti na evroatlantsko-evroazijskom prostoru, koji bi nastao kao rezultat evropskog, pre svega rusko-američkog bezbednosnog dijaloga.¹⁹ Ovaj dijalog se dakako ne svodi samo na pitanje nuklearnog razoružanja. Zapravo je rešavanje nekih drugih bezbednosnih problema preduslov za dalje rusko razoružanje, jer će se u protivnom Rusija i dalje držati nuklearnog arsenala kao jednog od ključnih sredstava koja je čini polom u raspodeli moći u međunarodnom sistemu, budući da bez njega neće moći da odgovori na izazove i pretnje koji joj dolaze iz okruženja, upravo zahvaljujući odsustvu konsenzusa među velikim silama o rešavanju ključnih pitanja.

Jedan od vodećih ruskih analitičara, Sergej Karaganov, oštro se protivi ideji o nuklearnoj nuli, za koju smatra da bi bila izvodljiva i poželjna kad bi ljudi i države naprasno postali humaniji, pa im odvracanje više ne bi bilo potrebno.²⁰ On ističe štetnost antinuklearnog pokreta, podvlači ulogu nuklearnog oružja u očuvanju mira, te u civilizovanju njihovih elita, kao i to da opasnost od proliferacije zapravo leži u razoružavanju velikih nuklearnih sila – ono bi pružilo podsticaj njihovim saveznicima da, sada kada više nisu pod „kišobranom“, razviju sopstvene nuklearne kapacitete, a manjim državama da sticanjem nuklearnog oružja pokušaju da se izjednače sa velikim silama.²¹ Jasno je da iza Karaganovljevih stavova stoje imperativi ruske nacionalne bezbednosti; za njega je nuklearno razoružanje „stari instrument hladnoratovske ere“, koji ne doprinosi rešavanju stvarnih bezbednosnih problema, upravo onih koji opterećuju Rusiju, pa kaže da bi usled teške geopolitičke situacije, za Rusiju odricanje od nuklearnog oružja bilo ravno samoubistvu.²²

Zapravo, ključni problem jesu protivrečni politički ciljevi SAD i Rusije, otelotvoreni u njihovim „velikim strategijama“. Dok je Rusija *status quo*

¹⁸ <http://www.globalzero.org/en/opening-day-statement-global-zero-leaders-05/09/2011>.

¹⁹ Videti: Sergei Lavrov, „The Euro-Atlantic Region: Equal Security for All“, *Russia in Global Affairs*, No 2, April-June 2010, Internet, http://eng.globalaffairs.ru/number/The_Euro-Atlantic_Region:_Equal_Security_for_All-14888 05/09/2011.

²⁰ Sergei Karaganov, „Should We Overcome Deterrence?“, *Russia in Global Affairs*, No 1, January-March 2011, Internet, <http://eng.globalaffairs.ru/pubcol/Should-We-Overcome-Deterrence-15192> 05/09/2011.

²¹ Sergei Karaganov, „Global Zero and Common Sense – Nuclear Weapons in a Modern World“, *Russia in Global Affairs*, No 2, April-June 2010, Internet, http://eng.globalaffairs.ru/number/Global_Zero_and_Common_Sense-14889 05/09/2011.

²² Ibid.

orijentisana, tj. nastoji da zaštiti sopstvenu bezbednost, kao i da sačuva „sferu privilegovanih interesa“ u neposrednom okruženju, SAD kao što smo rekli ispunjavaju strategiju prvenstva, koja je revizionistički usmerena jer teži pretvaranju postojećeg međunarodnog sistema sa više uticajnih velikih sila u novi svetski sistem kojim bi se upravljalo iz jednog centra. Rezultat ovakve američke strategije jeste opstajanje nasleđa hladnog rata i podele u Evropi koja, kroz proširenje NATO na istok, isključuje Rusiju iz ravnopravnog odlučivanja o evropskoj bezbednosti. Bez prevazilaženja te podele putem rusko-američkog bezbednosnog dijaloga (za šta je pak preduslov odustajanje SAD od strategije prvenstva i zauzimanje *status quo* orijentacije), Rusija se neće odreći svog nuklearnog arsenala, pogotovo taktičkog oružja koje bi mogla da u slučaju većeg konvencionalnog napada koristi za odbranu na bojnopolju, nastojeći da smanji rizik od eskalacije ka upotrebi strateškog dela arsenala. Kada je strateško oružje, pak, u pitanju, čini se da je Rusija spremna na dalje smanjenje, jer je napustila nekadašnju ideju pariteta sa SAD i usvojila princip „minimalne razumne dovoljnosti“ (reasonable sufficiency), tj. održanja snaga dovoljnih za sigurnu odmazdu protiv neprijateljske teritorije.²³ Svakako da američki planovi o izgradnji antibalističkog štita u Evropi mogu da umanje spremnost Rusije na dalje dogovaranje o smanjenju strateškog, a naročito taktičkog naoružanja; otuda i pretnja predsednika Medvedeva da sledi nova trka u naoružanju ako se do 2020. ne postigne dogovor o izgradnji zajedničkog antinuklearnog štita.²⁴ Dalja aktivnost kako Rusije, tako i SAD na nuklearnom razoružanju i smanjenju uloge ovog naoružanja u njihovim vojnim doktrinama, ne zavisi jedino od njih samih; u računicu treba uvrstiti i druge nuklearne sile, pre svega narastajuću Kinu.

Kineski izazov

Za Kinu se smatra da bi u nastavku ovog veka mogla da uputi izazov vodećem položaju SAD, ukoliko se njen brzi ekonomski rast nastavi, a SAD upletu u nove probleme u pogledu ispunjavanja svoje strategije prvenstva. No, za sada se Kina ne odlučuje za politiku vojnog izazivanja SAD, već isključivo za miran ekonomski razvoj, što znači da vodi *status quo* politiku. U skladu s tim je i kineska nuklearna strategija – uz Indiju, ona je jedina nuklearna sila koja je proklamovala doktrinu „ne upotrebi prvi“ (no first use). Pošto joj je jedina namera da se zaštiti od nuklearne prinude i ucene, Kini nuklearno oružje služi samo za odvratanje, uzdržana je u njegovom razvoju i ne želi da se upusti u trku u naoružanju (održava minimalne snage neophodne za drugi udar).²⁵ U doba mira, kinesko nuklearno oružje nije

²³ Videti: Dmitry Suslov, „From Parity to Reasonable Sufficiency“, *Russia in Global Affairs*, No 4, October-December 2010, Internet, <http://eng.globalaffairs.ru/number/From-Parity-to-Reasonable-Sufficiency-15079> 05/09/2011.

²⁴ <http://rt.com/politics/medvedev-france-obama-g8-summit/> 05/09/2011.

²⁵ Hui Zhang, „China's Perspective on a Nuclear-Free World“, *The Washington Quarterly*, April 2010, p. 140. O ideacionim i organizacionim uzrocima ovakvom

upereno ni na jednu zemlju i odvojeno je od nosača. Planiranje rata, vojne vežbe i taktika takođe su usklađene sa doktrinom i polaze od toga da će Kina apsorbovati prvi napad.²⁶ Kinesko odvracanje je na strateškom nivou (tj. podrazumeva jedino pretnju upotrebom strateškog oružja u slučaju nuklearnog napada) i nije prošireno (Kina brani samo svoju teritoriju). Uz to, da bi odvracanje učinila uverljivijim, Kina se oslanja na neizvesnost i prikrivenost u pogledu broja i sastava svojih nuklearnih snaga.²⁷ Stav Kine prema razoružanju je jasan – ono zavisi pre svega od vodećih nuklearnih zemalja, Rusije i SAD, koje imaju neuporedivo veće arsenale u odnosu na Kinu; zato za Kinu pitanje ne glasi kada će se pridružiti Rusiji i SAD na putu ka svetu bez nuklearnog oružja, već kada će se one pridružiti njoj?²⁸ Kina poziva SAD i Rusiju da usvoje doktrinu „ne upotrebi prvi“ i tako svedu ulogu nuklearnog oružja isključivo na odvracanje, čime bi smanjili podsticaje za proliferaciju.²⁹ Kinesko razoružavanje moglo bi da otpočne kad se Rusija i SAD spuste na po oko 1000 bojevih glava ukupno.³⁰ U izgradnji američkog antibalističkog štita, Kina vidi opasnost za stratešku stabilnost, prepreku za razoružanje i podsticaj za novu trku u naoružanju. Isto važi i za program nuklearizacije svemira.³¹

Očigledno je da je kinesko proklamovanje doktrine „ne upotrebi prvi“ posledica njene samouverenosti u pogledu sposobnosti da se isključivo konvencionalnim putem odbrani od svakog napada koji ne bi uključivao nuklearno oružje. Ovome doprinose njena mnogoljudnost, strateška dubina, snažna ekonomska osnova i najveća stajaća vojska na svetu. Za razliku od SAD, Kina nije proširila svoju ulogu u međunarodnim odnosima na odbranu saveznika i intervencionizam u svim krajevima sveta, niti se, za razliku od Rusije, oseća geopolitički ugroženom i rastrzanom unutrašnjim problemima. Međutim, da li će uvek biti tako? Kada Kina kaže da nuklearnim odvracanjem štiti samo svoju teritoriju, moramo da primetimo da ona Tajvan smatra svojom teritorijom, iako nema faktičku kontrolu nad njim, koju će kad-tad pokušati da povrati. Da li će u slučaju sukoba sa SAD oko Tajvana, Kina preispitati svoju nuklearnu strategiju? Recimo, general Žu Čenghu je u Hong Kongu 2005. odstupio od doktrine „ne upotrebi prvi“, izjavivši da Kina u slučaju američkog konvencionalnog napada u sukobu oko Tajvana ne bi imala izbora, već da uzvratu nuklearnim

kineskog pogleda na ulogu nuklearnog oružja, videti: M. Taylor Fravel, Evan. S. Medeiros, „Chinese Search for Assured Retaliation – The Evolution of Chinese Nuclear Strategy and Force Structure“, *International Security*, Vol. 35, No. 2, Fall 2010, pp. 48-87.

²⁶ Hui Zhang, „China's Perspective on a Nuclear-Free World“, op. cit., p. 141.

²⁷ Yao Yunzhu, „China's Perspective on Nuclear Deterrence“, *Air&Space Power Journal*, Spring 2010, pp. 27-30.

²⁸ Hui Zhang, „China's Perspective on a Nuclear-Free World“, op. cit., p. 143.

²⁹ Ibid., p. 145.

³⁰ Ibid., p. 147.

³¹ Ibid., pp. 149-151.

oružjem.³² Zatim, šta ako Kina u nekom trenutku oceni da je ekonomski dovoljno narasla da može da povede revizionističku politiku i upusti se u vojni izazov američkom vodećem položaju? Da li će i onda kineske konvencionalne snage biti dovoljne da odvrte eventualni preventivni konvencionalni napad velikih sila zainteresovanih za održanje *statusa quo* u međunarodnom sistemu, i to više njih istovremeno – recimo, SAD (koje bi se do tada pod uticajem opadanja relativne moći preorijentisale na *status quo* politiku), Rusije i Indije? Konačno, tu je i pitanje proliferacije – činjenice da je broj nuklearnih sila u neposrednom kineskom okruženju narastao, te da je situacija na susednom indijskom potkontinentu posebno zapaljiva.

Indija i Pakistan: jedan region, dve strategije

Primer indijskog potkontinenta odlično pokazuje kako nuklearno oružje može jedan složeni regionalni sukob da učini još složenijim. O tome govore i drastične razlike dveju regionalnih sila, Indije i Pakistana, u pogledu nuklearnih strategija. Indija zasniva strategiju odvratanja na „ne upotrebi prvi“ doktrini i minimalnim snagama za strateško odvratanje. Sa dobrim razlogom, jer kao i Kina, Indija može da se osloni na konvencionalne snage za odvratanje konvencionalnog napada, s obzirom na to da poseduje stratešku dubinu i veliki broj stanovnika. Najnovije unapređivanje nuklearnih snaga, koje obuhvata i projekte većeg dometa, govori nam o tome da Indija teži statusu velike nuklearne sile. Opređenje Pakistana uslovljeno je njegovom suštinski drugačijom geopolitičkom i demografskom situacijom. Pakistanski nuklearni arsenal zasniva se na doktrini prve upotrebe (tj. uključuje i odvratanje od konvencionalnog napada), uz postavljanje „crvenih linija“ koje Indija ne sme da pređe, inače će biti suočena sa nuklearnom odmazdom; te crvene linije su: invazija i okupacija većeg dela Pakistana, uništenje većeg dela pakistanskih kopnenih i vazdušnih snaga, blokada koja u značajnom stepenu umanjuje snabdevanje zemlje i politička destabilizacija zemlje; nezvanično, pretnja kontroli nad pakistanskim delom Kašmira i napad na pakistanske nuklearne instalacije.³³

Valja dodati i da je strategija Pakistana usmerena isključivo na Indiju, dok Indija strahuje i od Pakistana i od Kine, a teži i statusu velike svetske nuklearne sile (istina, iz defanzivnih razloga, tj. radi očuvanja *statusa quo*). Zato je u najmanju ruku neizvesno da li bi Indija zadržala doktrinu „ne upotrebi prvi“ u slučaju da se suoči sa opasnošću od istovremenog konvencionalnog napada Kine i Pakistana, eventualno i neke udaljene sile. U svakom slučaju, nerešeni (teritorijalni) sukob na indijskom potkontinentu je jedna od glavnih prepreka na putu ka potpunom nuklearnom razoružanju, dok nestabilnost pakistanske države i susednog Avganistana

³² Ibid., p. 140.

³³ Vernie Liebl, „India and Pakistan: Competing Nuclear Strategies and Doctrines“, *Comparative Strategy*, 28, 2009, pp. 154–157.

stvara nove opasnosti u vidu nuklearnog terorizma. Ipak, postoje i veći izazovi nuklearnom razoružanju od indijsko-pakistanskog sukoba.

Izraelski Armagedon

„Često kažu da, dok se ne zna koja će se nuklearna država razoružati prva, znamo koja će se razoružati poslednja. Ta država je Izrael. Izrael će se držati svojih nuklearki do samog kraja, dok ih niko drugi ne bude imao“, reči su analitičara koji se bavi nuklearnim Izraelom.³⁴ Ova država zaista ima imperativ najjači od svih – da spreči Armagedon s kojim bi mogla da se suoči ako bi nekada na njenu uzanu teritoriju između Mrtvog i Levantskog mora krenule daleko brojnije konvencionalne snage ujedinjenih arapskih suseda. Ipak, država od koje Izrael najviše strahuje, nije ni arapska, ni susedna – u pitanju je Iran, čiji navodni planovi o razvijanju nuklearnog arsenala predstavljaju noćnu moru za Izrael (drugo je pitanje koliko je to opravdano, tj. koliko je razložno da se jedna *status quo* i uz to nuklearna država poput Izraela plaši napada jedne takođe *status quo* sile, poput Irana; na delu je jedna vrsta regionalne bezbednosne dileme). Čitavo izraelsko promišljanje nuklearnog pitanja je povezano sa Iranom, tako da se ne može očekivati uključivanje Izraela u razgovore o globalnom nuklearnom poretku, pogotovo o nuklearnoj nuli, dok se iranski nuklearni problem ne reši.³⁵ Dotle će Izrael ostati specifična nuklearna država, sa prikrivenim nuklearnim arsenalom, čije postojanje niti priznaje, niti opovrgava, već samo tvrdi da „neće biti prva koja će ga uvesti u region“.³⁶ Na slučaju Irana, testira se privrženost Beginovoj doktrini iz 1981: preventivno delovati protiv svakog suseda koji bi se približio posedovanju nuklearnog oružja. Da li to znači da će Izrael pokrenuti jednostranu vojnu akciju ako se drugi akteri pomire sa iranskim dostizanjem statusa nuklearne države, ostaje otvoreno pitanje.³⁷

„Prava lekcija koju nuklearni slučaj Izraela pruža za viziju sveta bez nuklearnog oružja je bliska povezanost između nuklearnog oružja i velikih regionalnih sukoba. Dok se ovi sukobi ne razreše, nije verovatno da će regionalne nuklearne sile biti voljne da se razoružaju“,³⁸ tvrdi autor koga smo prethodno citirali, a mi dodajemo da sličan izazov nuklearnom razoružanju dolazi i od onih režima koji sebe smatraju nekompatibilnim sa svetskim poretkom i žele da svoja uređenja sačuvaju ili čak prošire po svetu.

³⁴ Avner Cohen, “Israel's Nuclear Future: Iran, Opacity and the Vision of Global Zero“, *Palestine-Israel Journal of Politics, Economics and Culture*, March 2010, Vol. 16, Issue ¾, p. 6.

³⁵ *Ibid.*, p. 12.

³⁶ *Ibid.*, p. 6.

³⁷ *Ibid.*, p. 10.

³⁸ *Ibid.*, p. 17.

Ucena Severne Koreje: strategije otpadničkih država

Severna Koreja se smatra najopasnijom „otpadničkom državom“, jer je pre nekoliko godina priznala da poseduje nuklearno oružje, ali i zbog toga što njen režim nije *status quo* orijentisan (na sopstveni opstanak, kao što je na primer slučaj sa iranskim režimom), već ispoljava i otvorene revizionističke namere. To se vidi i iz uslova koje u tekućim pregovorima postavlja za denuklearizaciju: raskidanje saveza J. Koreje i SAD, povlačenje američkih trupa sa Korejskog poluostrva i uklanjanje američkog nuklearnog kišobrana sa severoistočnoazijskih saveznika.³⁹ Dakle, cilj severnokorejskog režima je očigledno ujedinjenje (moguće i nasilno) korejskog poluostrva sa uređenjem kakvo postoji na severu, čemu je kišobran koji SAD pružaju J. Koreji trenutno najveća prepreka. Usput se nuklearnom učenom pokušavaju ostvariti i neki kratkoročniji ciljevi, poput ekonomskih koristi i ukidanja sankcija UN S. Koreji.⁴⁰

Razrešavanje protivrečnosti između „otpadničkog“ severnokorejskog režima i američke politike u istočnoj Aziji je neophodan preduslov za uključivanje korejskog poluostrva u pohod ka nuklearnoj nuli. Ono što posebno brine SAD, ali i pristalice ideje o nuklearnoj nuli, jeste mogućnost da se nuklearnog oružja dokopaju i druge, po njihovom viđenju, otpadničke države – recimo geopolitički povoljno situiran, demografski i ekonomski moćan i ideološki uticajan Iran, koji bi se mogao služiti sličnim učenama da bi ojačao svoj regionalni položaj, a time i potkopao američku strategiju prvenstva na Bliskom istoku. Naime, Iran je *status quo* sila koja teži da stekne nuklearno oružje isključivo radi zaštite sopstvene bezbednosti. Stoga je jedini razlog iz koga se SAD plaše mogućnosti da on postane nuklearna sila taj što prema Iranu gaje agresivne namere (sa krajnjim ciljem promene režima u Teheranu) koje bi se lako mogle osujetiti ukoliko bi Iran stekao nuklearno oružje.

Britansko-francusko nasleđe

Za kraj nam ostaje da pomenemo dve evropske nuklearne sile – Veliku Britaniju i Francusku, koje su svojevremeno stekle nuklearne arsenale ne bi li očuvale deo prestiža iz perioda dok su bile velike svetske sile i osigurale odvracanje od Sovjetskog Saveza bez apsolutnog oslanjanja na američki kišobran. Situacija se u posthladnoratovskom periodu i u pogledu njih izmenila, a svaka od njih dve u skladu sa svojim imperativima odgovara na promene.

Za Britaniju je i dalje ključni razlog očuvanja nuklearnog arsenala sposobnost da nezavisno u odnosu na SAD odvrća bezbednosne pretnje,

³⁹ Evans J. R. Revere, "The North Korea Nuclear Problem: Sailing into Uncharted Waters", *American Foreign Policy Interests*, 32, 2010, p. 189.

⁴⁰ *Ibid.*, pp. 183-184.

koje mogu biti raznolike, s obzirom na to da je jedna od retkih država angažovanih u sukobima daleko od svojih granica, što je može učiniti metom potencijalnih novih članica nuklearnog kluba. Takođe, tu je i želja da doprinese da Evropa kao celina bude sposobna za nuklearno odvracanje, bez nužnog učešća SAD.⁴¹ Stoga je za očekivanje da Britanija prati globalni trend i odrekne se nuklearnog oružja tek onda ako ga se odreknu i najveće nuklearne sile, uz paralelno rešavanje bezbednosnih problema u koje je i Britanija uključena.

Slučaj Francuske još je bolji primer za to kako se nastoji održati nuklearno nasleđe radi prestiža, političkog vođstva u Evropi i sposobnosti za nezavisno delovanje na širem planu. Zato najnovija francuska nuklearna strategija obuhvata niz vidova moguće upotrebe nuklearnog oružja (između ostalih, elektromagnetni puls i „konačno upozorenje“, tj. napad na protivnikovu sposobnost da deluje), a kao moguće mete označava i države za koje se utvrdi da sponzorišu nuklearni terorizam, ukoliko bi povredile vitalne interese Francuske.⁴² Ipak, francuska strategija ne ide dotle da usvoji prošireno odvracanje, tj. protegne ga na saveznike.⁴³

Zaključak: perspektive nuklearnog razoružanja

Iz iznetog pregleda strategija nuklearnih sila možemo da zaključimo da su njihove protivrečnosti posledica protivrečnih politika, koje su pak rezultat delovanja različitih geografskih, demografskih, ekonomskih i političkih činilaca koji utiču na svaku od ovih sila. Nuklearno oružje je samo jedno od sredstava za ostvarivanje političkih ciljeva država. Stvarni uzroci prošlih i budućih oružanih sukoba leže upravo u tim sukobljenim ciljevima, a ne u oružju koje se u sukobu koristi. Stoga je nuklearno razoružanje talac stvarnih sukoba političkih ciljeva između država, jer su oni uzrok njihove nesaglasnosti o ulozi nuklearnog oružja; saradnja u cilju smanjenja te uloge izgledala bi nesrazmerno različitim silama.⁴⁴ Sasvim je logično da su ideji o potpunom nuklearnom razoružanju skloniji oni akteri koji bi se „bolje snašli“ u svetu bez nuklearnog oružja (pre svih SAD), dok su prema njoj skeptični oni kojima je nuklearno oružje jedino sredstvo na koje pouzdano mogu da se oslone da bi opstali (npr. Rusija, Izrael, ili Pakistan). Zato je prvi preduslov da se uopšte može ozbiljno krenuti ka nuklearnoj nuli otklanjanje ili barem ublažavanje uzroka sukobljenih političkih ciljeva država, u čemu treba početi od rešavanja postojećih tekućih i „zamrznutih“ sukoba i

⁴¹ Michael Quinlan, "The Future of United Kingdom Nuclear Weapons: Shaping the Debate", *International Affairs*, 82, 4, 2006, p. 634.

⁴² David S. Yost, "France's New Nuclear Doctrine", *International Affairs*, 82, 4, 2006, pp. 701-702.

⁴³ Ibid., pp. 708-709.

⁴⁴ Christopher P. Twomey, "Asia's Complex Strategic Environment: Nuclear Multipolarity and Other Dangers", op. cit., p. 76.

uspostavljanja konsenzusa među velikim silama o univerzalnim pravilima ponašanja država. Ovo bi zahtevalo da velike sile prihvate činjenicu da se svaka od njih suočava sa različitim imperativima i pođu od onoga što je njihov zajednički imenilac, na kome bi uspostavile trajnu saradnju u opštem interesu. U izgradnji jednog takvog „koncerta velikih sila“ koji bi se bavio i nuklearnim pitanjem, najbolje je početi od bezbednosnog dijaloga bivših hladnoratovskih protivnika, SAD i Rusije. Ako bi se oni sporazumeli o tome da iza sebe ostave staru bezbednosnu podelu koja i dalje opterećuje Evropu, u izgradnji sveobuhvatnog i nedeljivog evroazijskog bezbednosnog režima mogla bi im se pridružiti Kina (uz određene koncesije istoj – recimo, vraćanje Tajvana pod njenu kontrolu), pa bi onda sve tri glavne sile zajedno radile na tome da za novi međunarodni poredak dobiju podršku što većeg broja aktera, paralelno radeći na rešavanju lokalnih sukoba u svetu, na nepristrasniji način nego što bi to radila jednostrano samo jedna sila. Svakako da ni tada ne bi bilo moguće potpuno nuklearno razoružanje, usled opstanka tehnološkog znanja i mogućnosti varanja regionalnih sila i „otpadničkih država“, ali bi *status quo* orijentisane velike sile u koncertu mogle da uspostave zajedničku kontrolu nad sopstvenim nuklearnim snagama, koje bi bile svedene na minimum, te bi zajedno konvencionalnim putem reagovala protiv proliferacije, umesto da se međusobno nadmeću i pomažu je. Umesto „nuklearnog mira“, tj. mira veštački zasnovanog na nuklearnom odvratanju,⁴⁵ svet bi uplovio u vode stvarnog mira, zasnovanog na zajedničkim interesima koji bi bili ustanovljeni kao rezultat ovog dijaloga. No, na kraju valja upozoriti da je najveća prepreka uspehu rusko-američkog dijaloga, ujedno i uzrok zapadanja najnovijeg rusko-američkog približavanja (za vreme predsednika Medvedeva i Obame) u ćorsokak, činjenica da SAD i dalje ne odustaju od revizionističke strategije prvenstva, suprotne sopstvenom tradicionalnom nacionalnom interesu koji bi nalagao „selektivno angažovanje“ u cilju održanja ravnoteže snaga.

Bibliografija

1. Cohen, Avner, "Israel's Nuclear Future: Iran, Opacity and the Vision of Global Zero", *Palestine-Israel Journal of Politics, Economics and Culture*, March 2010, Vol. 16, Issue 3/4, pp. 6-19.
2. Davis, Carmel, "An Introduction to Nuclear Strategy and Small Nuclear Powers: Using North Korea as a Case", *Defence Studies*, Vol. 9, No. 1, March 2009, pp. 93-117.
3. Fravel, M. Taylor, Medeiros, Evan. S, "Chinese Search for Assured Retaliation – The Evolution of Chinese Nuclear Strategy and Force Structure", *International Security*, Vol. 35, No. 2, Fall 2010, pp. 48-87.

⁴⁵ O tezi o nuklearnom miru, videti: Kenneth N. Waltz, "Nuclear Myths and Political Realities", *The American Political Science Review*, Vol. 84, No. 3, September 1990, pp. 731-745 i Scott D. Sagan, Kennet N. Waltz, "The Great Debate: Is Nuclear Zero the Best Option?", *National Interest*, Sep/Oct 2010, Issue 109, pp. 88-96.

4. <http://www.globalzero.org/> 05/09/2011.
5. Gerson, Michael S, "No First Use - The Next Step for U.S. Nuclear Policy", *International Security*, Vol. 35, No. 2, Fall 2010, pp. 7-47.
6. Goldstein, Joshua S, *International Relations*, Pearson Education, New Jersey, 2002.
7. Karaganov, Sergei, "Global Zero and Common Sense - Nuclear Weapons in a Modern World", *Russia in Global Affairs*, No 2, April-June 2010, Internet, http://eng.globalaffairs.ru/number/Global_Zero_and_Common_Sense-14889 05/09/2011.
8. Karaganov, Sergei, "Should We Overcome Deterrence?", *Russia in Global Affairs*, No 1, January-March 2011, Internet, <http://eng.globalaffairs.ru/pubcol/Should-We-Overcome-Deterrence-15192> 05/09/2011.
9. Karaganov, Sergei, "Strategic Havoc - Echoes of the Past Wars", *Russia in Global Affairs*, No 1, January-March 2010, Internet:http://eng.globalaffairs.ru/number/n_14791 05/09/2011.
10. Karaganov, Sergei, Bordachev, Timofei, Suslov, Dmitry, "Russia and the U.S.: Reconfiguration, Not Resetting", *Russia in Global Affairs*, No 3, July-September 2009, Internet: http://eng.globalaffairs.ru/number/n_13588 05/09/2011.
11. Kegli Jr, Čarls V, Vitkof, Judžin R, *Svetska politika - trend i transformacija*, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija, Beograd, 2004.
12. Lavrov, Sergei, "The Euro-Atlantic Region: Equal Security for All", *Russia in Global Affairs*, No 2, April-June 2010, Internet, http://eng.globalaffairs.ru/number/The_Euro-Atlantic_Region:_Equal_Security_for_All-14888 05/09/2011.
13. Liebl, Vernie, "India and Pakistan: Competing Nuclear Strategies and Doctrines", *Comparative Strategy*, 28, 2009, pp. 154-163.
14. <http://rt.com/politics/medvedev-france-obama-g8-summit/> 05/09/2011.
15. Norris, Robert S, Kristensen, Hans M, "Nuclear Notebook: Worldwide Deployments of Nuclear Weapons 2009", *Bulletin of Atomic Scientists*, November/December 2009, Vol. 65, No. 6.
16. <http://www.defense.gov/npr/docs/2010%20nuclear%20posture%20review%20report.pdf> 05/09/2011.
17. <http://fpc.state.gov/documents/organization/140352.pdf> 05/09/2011.
18. http://www.huffingtonpost.com/2009/04/05/obama-prague-speech-on-nu_n_183219.html 05/09/2011.
19. Posen, Barry R, Ross, Andrew L, "Competing Visions for U.S. Grand Strategy", *International Security*, Vol. 21, No. 3, Winter 1996-1997, pp. 5-53.
20. Quinlan, Michael, "The Future of United Kingdom Nuclear Weapons: Shaping the Debate", *International Affairs*, 82, 4, 2006, pp. 627-637.
21. Revere, Evans J. R, "The North Korea Nuclear Problem: Sailing into Uncharted Waters", *American Foreign Policy Interests*, 32, 2010, pp. 183-190.
22. Sagan, Scott D, Waltz Kennet N, "The Great Debate: Is Nuclear Zero the Best Option?", *National Interest*, Sep/Oct 2010, Issue 109, pp. 88-96.
23. Shultz, George P, Perry, William J, Kissinger, Henry A, Nunn, Sam, "A World Free of Nuclear Weapons", *The Wall Street Journal*, January 4, 2007, page A15.

24. Simić, Dragan R, *Svetska politika*, Fakultet političkih nauka, Čigoja štampa, Beograd, 2009.
25. Suslov, Dmitry, "From Parity to Reasonable Sufficiency", *Russia in Global Affairs*, No 4, October-December 2010, Internet:<http://eng.globalaffairs.ru/number/From-Parity-to-Reasonable-Sufficiency-15079> 05/09/2011.
26. *The Military Doctrine of the Russian Federation*, Internet: http://merln.ndu.edu/whitepapers/Russia2010_English.pdf 05/09/2011.
27. Trenin, Dmitri, "Russia's Nuclear Policy in the 21st Century Environment", Ifri Security Studies Department, Autumn 2005, Internet, http://ifri.org/files/Securite_defense/prolif_paper_Trenin.pdf 05/09/2011.
28. Twomey, Cristopher P, "Asia's Complex Strategic Environment: Nuclear Multipolarity and Other Dangers", *Asia Policy*, Number 11, January 2011, pp. 51-78.
29. Waltz, Kenneth N, "Nuclear Myths and Political Realities", *The American Political Science Review*, Vol. 84, No. 3, September 1990, pp. 731-745.
30. Yost, David S, "France's New Nuclear Doctrine", *International Affairs*, 82, 4, 2006, pp. 701-721.
31. Yunzhu, Yao, "China's Perspective on Nuclear Deterrence", *Air&Space Power Journal*, Spring 2010, pp. 27-30.
32. Zhang, Hui, "China's Perspective on a Nuclear-Free World", *The Washington Quarterly*, April 2010, pp. 139-155.

Vladimir Trapara, MSci

PERSPECTIVES OF NUCLEAR DISARMAMENT IN THE LIGHT OF CONTRADICTIONARY NUCLEAR POWERS' STRATEGIES

ABSTRACT

The author analyses the contemporary nuclear powers' strategies trying to explain the factors that cause contradictions among them. In these contradictions, he sees the major obstacle to further nuclear disarmament, let alone achieving of "nuclear zero". Different geographical, demographic, economic and political factors lead to conflicted political goals of the states, while contradictory views on the role and purpose of nuclear weapons rely on these goals. A dialogue between great powers on resolving or at least softening of the conflicts in the political goals is a necessary step towards a successful continuation of nuclear disarmament.

Key words: Nuclear disarmament, nuclear powers' strategies, conflicted political goals, great powers' dialogue.